

METAMORFOZELE MUZEULUI „ASTRA” TIMP DE UN SECOL

Dr. Corneliu BUCUR

În articolele publicate până în prezent, dedicate unui veac de etnomuzeologie sibiană (1905-2005), am încercat să lămuresc aspecte dintre cele mai diverse ale evoluției și transformărilor produse conceptual, programatic, patrimonial și expozițional, în destinul secular al Muzeului „Astra”, fie că a fost vorba de identitatea *Muzeului Asociațiunii*, la 1905 și evoluția acestuia până la desființarea sa în anul 1950¹, de fondarea și concepția originală a *Muzeului Tehnicii Populare*, în 1963², de evoluția acestuia, zeci de ani, până în 1989³, de rațiunile transformării unui „Muzeu al tehnicii populare” într-un *Muzeu al civilizației populare tradiționale „Astra”* (1990)⁴, de construcția impozantei structuri etnomuzeale a *Complexului Național Muzeal „Astra”*⁵, de emanarea proiectului unui muzeu modern, multicultural, de o concepție științifică interdisciplinară, dedicat unei regiuni europene, *Muzeul Civilizației Transilvane*⁶, de necesitatea edificării unui muzeu al culturii populare săsești, „Muzeul Emil Sigerus”⁷ și chiar de „*paradigmele Muzeului „Astra”*”⁸, toate având, în spate, o consistentă elaborare științifică, un efort intelectual de modernizare a înseși proiectelor tematice⁹, absolut exemplare. Ceea ce ne-a preocupat să explicăm și să exemplificăm, într-o bibliografie atât de complexă, acoperind temporal, o evoluție literalmente seculară, a fost *conținutul și aspectele procesului de evoluție și transformare a structurilor interioare și denominației* acestor structuri muzeale, nu însă și *cauzele acestor*

metamorfoze, filozofia culturală ce a fundamentat acest proces, în durată seculară.

Acestor ultime aspecte le dedic prezentul articol.

1. *Muzeul „Asociațiunii”* a marcat, prin Programa tematică a lui Cornel Diaconovici, realizată într-o amplă viziune enciclopedică¹⁰, fundamentarea acestei instituții muzeale inițial transilvane, apoi, naționale, pe o bază științifică teoretică (și filozofică) modernă. Componenta sa etnografică, esențială, ambiționa să acopere absolut toate capitolele *civilizației* (a habitatului și a muncii), *culturii* (laice și religioase) și *artelor populare* (plastice, prin excelență), specifice românilor ardeleni, într-un efort sublim de revelare a specificului lor etnografic. Întreg contextul istoric european, politic și etnic, ale cărui coordonate esențiale, la începutul sec. XX, erau cele ale *desființării imperiilor și unificării națiunilor*, și-a pus, cum era firesc, amprenta sa pe profilul și concepția organizatoare a muzeelor dedicate culturii și civilizației populare tradiționale, „naționalul” fiind conceptul fundamental.

În planul științei „de ramură” (cea care configura însăși profilul muzeului începând cu natura colecțiilor și calitatea informației documentare primare), *etnografia* era definită, în chiar Enciclopedia română¹¹ editată sub coordonarea genială a aceluiași „urzitor al Programei Muzeului Asociațiunii, Cornel Diaconovici, drept Știința care se ocupă cu descrierea popoarelor ajunse la dezvoltare, în ultimul timp”¹².

1. Corneliu Bucur, Programul ASTREI privind conservarea patrimoniului cultural-național și valorificarea sa expozițional-muzeală în: ASTRA 1861-1950: 25 de ani de la înființare. Red. Victor V. Grecu. Sibiu, 1987.
2. Cornel Irimie, Muzeul Tehnicii Populare. Actualitate, concepție, profil tematic și plan de organizare. În: Cibinium. Sibiu, 1966.
3. Cornel Irimie, Corneliu Bucur, Muzeul Tehnicii Populare la zece ani (1967-1977). Bilanț și perspective. În: Cibinium 1974-1978, Sibiu, 1979; Corneliu Bucur, Muzeul Tehnicii Populare la 20 de ani de la începerea organizării sale. I. În: Revista Muzeelor. 20, 1983, nr.8; Corneliu Bucur, Muzeul Tehnicii Populare la 20 de ani de la începerea organizării sale (1963-1983). II. În: Cibinium, 1979-1983, Sibiu, 1984.
4. Corneliu Bucur, De la un muzeu al tehnicii populare la Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA” (1962-2000). În: Muzeul „ASTRA”. Istorie și destin. Sibiu: Editura „ASTRA MUSEUM”, 2002, p. 281-284;

Etnograficul abia își începerea excursul său cultural (să nu uităm că cea dintâi broșură dedicată „noii științe” și semnată de un antropogeograf genial (George Vâlsan), avea să apară abia în 1926¹³, abordarea sa fiind la nivelul primar, al descriptivismului morfologic, funcțional și artistic.

În aceste condiții, din perspectivă strict expozițională, Muzeul inaugurat în 1905 („al Asociațiunii”) a fost unul al categoriilor morfologic-etnografice și, preponderent, al valorilor de artă populară. Entuziasmul general de a avea, în sfârșit, și românii ardeleni, un „muzeu național etnografico-istoric”, a condus, prin excelență, la exaltarea esteticului, a artei populare românești, prin toate genurile de creație și prin toate tipurile de suport (textil, lemnos, ceramic, metalic, mai rar, litic), având, încă de atunci, o recunoaștere și prețuire europeană.

2. Recuperarea „moștenirii Astrei”, în 1956, prin refacerea expoziției pavilionare de artă populară, de către Cornel Irimie¹⁴, de această dată în Palatul Brukenthal (inițial la parter, ulterior, până în ian. 1990, la etajul I), nu se putea face la un alt nivel decât tot la acela al valorilor estetice, anii ‘50-’60, de maximă ofensivă ideologizant comunistă și de subordonare totală față de autoritatea ideologiei comuniste sovietice, neingăduind o altă abordare conceptuală. Pe plan național, o importanță semnificativă o dobândește, din această rațiune politică, Institutul de Artă Populară, din București. De asemeni, primul tratat științific, în domeniu, a fost editat tot pe profil de artă populară¹⁵. Muzele ce se reorganizează, acum, la București, Oradea, Sibiu, Cluj, etc., acordă artei populare o preponderență evidentă.

Meritul lui Cornel Irimie (și al echipei sale), în acea perioadă, a fost acela de a fi readus în circuitul public colecțiile salvate (în proporție de doar

15%) ale Muzeului Astrei și de a fi lansat campania de cercetări și achiziții la scară națională.

3. **Muzeul Tehnicii Populare** reprezintă un moment de cotitură radicală în muzeologia etnografică românească¹⁶. Pe lângă faptul că este primul *muzeu specializat tematic* și că, prin gabaritul său, depășește toate muzeele din România (fiind chiar printre cele mai mari din Europa), el atacă o problematică cu totul originală și excepțională prin rolul istoric jucat, în durată macroistorică, de progresul tehnic (numit de V. G. Childe, „însăși urzeala istoriei”), detronând arta populară din rolul ei de suverană a muzeologiei etnografice.

Nici acest moment nu a fost însă, „necontaminat” (ca să nu spun, necondiționat) ideologic.

Este superfluu să argumentez de ce conducerea societății (a „organelor de partid și de stat”) era interesată să promoveze ideea și proiectul (chiar „gigantic”) unui muzeu al tehnicii populare (exponent al rolului tehnicii în evoluția materialist-istorică a întregii societăți, universale). Aceasta este, de fapt, și argumentul esențial pentru încurajarea (susținerea financiară) deosebită, din toți anii care au urmat debutului (1963), până la abolirea sistemului comunist (decembrie 1989), chiar și după aberanta decizie a „Cabinetului 2” (Elena Ceaușescu) de strămutare a Muzeului Satului din București și de desfășurare a tuturor „muzeelor satului” (pe care am citit-o cu ochii mei în biroul Primului Secretar PCR Sibiu).

4. **Muzeul civilizației populare tradiționale „Astra”.**

Dispariția oricăror restricții ideologice (cum ar fi reprezentarea fenomenului religios, prin transferul și reconstrucția unor monumente religioase: biserici din lemn, troițe, cruci, etc. a fost interzisă brutal, din ordinul personal al vicepreședintelui CCES – Tamara Dobrin) și libertatea abordării mai generoase a tuturor proceselor

Corneliu Bucur, *Muzeul Civilizației Populare din România*
 România
 “ASTRA”. În: *Revista de etnografie și folclor*, 37, 1992, nr. 5, p. 479-495
 5. Idem, *Complexul Național Muzeal “ASTRA”, muzeu multiethnic și interdisciplinar – un model european pentru secolul XXI*. În: *Muzeul “ASTRA”. Istorie și destin*, Sibiu: Editura “ASTRA MUSEUM”, 2002, p. 287-302;
 6. Idem, *Muzeul Civilizației Transilvane “ASTRA”, muzeu de reprezentare a culturii și civilizației transilvane în viziune plurietică și interdisciplinară*. În: *Muzeul “ASTRA”. Istorie și destin*, Sibiu: Editura “ASTRA MUSEUM”, 2002, p. 303-312
 7. Corneliu Bucur, Florentine Iltu, *Muzeul de etnografie săsească “Emil Sigerus”. Proiectul tematic și realizarea primei secțiuni expoziționale: “Meșteșugul cahlelor în Transilvania sec. XIV-XIX*. În: *Muzeul “ASTRA”. Istorie și destin*, Sibiu: Editura “ASTRA MUSEUM”, 2002, p. 325-330
 8. Corneliu Bucur, *Paradigmele istorice și moderne ale Muzeului “ASTRA”*. În: *Muzeul “ASTRA”. Istorie și destin*, Sibiu: Editura “ASTRA MUSEUM”, 2002, p. 23-36

9. Idem, *Sub semnul proiectului/fondator*. În: *Proiectele muzeului "Astra". 1904-2004 (Un secol de etnomuzeologie românească)*. Editura "ASTRA MUSEUM". Sibiu, 2004

10. *Programa Expozițiunii etnografice și istorice-culturale care se va aranja cu ocazia inaugurării Muzeului Asociațiunii*. În: *Transilvania 1905*. nr. II martie-aprilie 11. C.

Diaconovich, *Enciclopedia Română*. Sibiu: Editura și tiparul lui W. Krafft, 1900, 3 vol. 12. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*. Sibiu: Editura și tiparul lui W. Krafft, 1900, vol.2, pag. 338

13. George Vâlsan, *O știință nouă - etnografia*. Cluj, Institutul de arte grafice "Ardealul", 1927

14. Cornel Irimie, *Arta populară în Muzeul Brukenthal*. București: Meridiane, 1964

15. *** *Arta populară românească*. București: Editura Academiei R.S.R., 1969

16. Cornel Irimie, *Corneliu Bucur, Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului - Muzeu al istoriei civilizației populare din România*. În: *Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România*, vol.1. Sibiu, p. 15-21

circumscrie civilizației populare tradiționale (arhitectură, gospodărie, construcții specializate, monumente de utilitate public-socială, construcții și instalații ludice, monumente comerciale, religioase, etc.¹⁷) au permis rescrierea întregii concepții (și proiectii tematice) a muzeului, devenit, în următorii 15 ani, datorită noii structuri și filozofii culturale, în mod indiscutabil, cel mai amplu - ca și concepție, cel mai bogat - ca și patrimoniu, cel mai variat - ca și tehnică populară, cel mai dinamic - ca manifestări culturale, cel mai atractiv, în plan turistic, ca varietate a serviciilor de agrement și cultural-educativ, iar prin peisajul său, cel mai frumos muzeu în aer liber din România și printre cele mai valoroase - prin concepția sa modernă, din întreaga lume.

5. Complexul Național Muzeal „Astra”

5.1. Muzeul de etnologie universală „Franz Binder”

La desprinderea Muzeului Tehnicii Populare de Muzeul Brukenthal, în trim. II al anului 1990, noua instituție creată a preluat toate colecțiile cu profil etnografic, indiferent de originea acestora.

Cel dintâi demers, în planul asigurării valorificării „autonome” a colecțiilor cu profil distinct, a fost cel al organizării unui muzeu de etnografie universală. Lansând, prin acest proiect original (singurul muzeu de acest profil din România), un amplu dialog cultural universal, prin implicarea ambasadelor țărilor din continentele Asiei, Africii, Americii și Oceaniei, se organizează numeroase expoziții și manifestări dedicate culturii acestor popoare¹⁸. Denumirea noii instituții create (având la dispoziție „Casa Hermes” din Piața Mică, restaurată din subsol până în mansardă) a preluat numele celui mai important formator și donator de patrimoniu (african, orientat) - Franz Binder¹⁹, a cărui colecție

de arme nilotice (din Sudan) înscric muzeul sibian printre instituțiile de un real interes universal.

5.2. Exodul masiv al populației germane din Transilvania (“sași”), după decembrie 1989, a creat o nouă problemă, de maximă responsabilitate pentru noi, cei ce deținem un valoros fond colecționar sășesc, de profil etnografic păstrat, din păcate, în depozite²⁰.

Așa s-a născut proiectul unui muzeu al culturii populare săsești, *Muzeul „Emil Sigerus”*.

Dacă debutul a fost mai modest (prima expoziție permanentă având ca profil meșteșugul cahlelor, a fost organizată la subsolul imobilului din Piața Mică nr. 12²¹ restaurat și acesta, în integralitatea sa, la mansardă, pe două nivele, fiind instalat Studioul “AstraFilm”), începând cu trim. IV al acestui an, Muzeul “Emil Sigerus” va avea la dispoziție propriul sediu, în care vor fi organizate toate colecțiile sale, (la mansardă), expozițiile care vor valorifica acest patrimoniu, de peste 6.000 obiecte și o sală de conferințe și manifestări culturale (la etajul I), iar la parter, “Galeriile de Artă Populară”.

5.3. Muzeul Civilizației Transilvane “Astra”

După demontarea expoziției de artă populară de la etajul I al Palatului Brukenthal (prin eliberarea acestui spațiu a fost posibilă organizarea Galeriei Naționale de Artă a Muzeului Național Brukenthal) și retragerea colecțiilor (ajunse din nou la peste 52.000 obiecte) în depozite (pentru a doua oară în ultimii 50 de ani), s-a pus problema viitorului acestui muzeu pavilionar (axat prioritar pe valori de artă populară), urmașul legitim al „Muzeului Asociațiunii”.

Și de această dată, „filozofia proiectului tematic”, adaptată, mai mult chiar, influențată decisiv de contextul cultural-politic mondial, ne-a impus o abordare radical diferită de

tot ceea ce a caracterizat etno-muzeologia națională și europeană, în sec. XX.

Trendul economic, politic și, în mod firesc, și cultural este, astăzi, cel al **globalizării**, iar în cazul țării noastre, al eforturilor de **integrare europeană**. Orice tentă „naționalistă” (fără nici o conotație pejorativă) a devenit caducă. Proiectele investiționale, economice și culturale ale Europei Unite (sau Uniunii Europene) aparțin „regiunilor” (deopotrivă istorice, iar Transilvania este o asemenea regiune europeană, reprezentată de tipul de civilizație europeană, fondată, cristalizată și evoluată, aici, timp de peste un mileniu), cât și geoneografice.

Conștienți de noile procese politice, cu cele mai semnificative efecte în plan economic și cultural, am hotărât să proiectăm, la Sibiu, primul muzeu regional-european de istoria civilizației populare (tradiționale), de esență multiculturală și de concepție științifică interdisciplinară.²²

În așteptarea revenirii noastre – legitimă în plan juridic și moral – în Palatul Astei („Muzeul Asociațiunii” – cum a fost numit acest edificiu, de înșșișii ctitorii său, la 1905), am început să experimentăm o serie de secvențe expoziționale, pe cele mai diverse teme, cum au fost:

„Civilizația Mărginimii Sibiului”
 „Morăritul – fundament și argument al civilizațiilor agricole milenare”;

„Transporturile populare – argument al civilizațiilor sedentare”

„C-tin Brâncuși – și valorile arhetipale ale satului românesc”;

„Tezauru umane vii – identitate și universalitate”, etc.

În plan științific, aceste eforturi, intensive și de durată multidecenială, au condus la un **plan editorial** remarcabil, prin publicarea unor **tratate științifice** (al „Civilizației populare românești, cu accent pe

civilizația tehnică”²³, de „Etnomuzeologie românească”²⁴ sau unor **monografii tematice**, precum cea dedicată civilizației Mărginimii Sibiului, în evoluția milenară²⁵, sau cea despre „Transporturile populare”²⁶.

5.5. Un ultim proiect muzeal vizează **cultura tradițională a rromilor**. Deși am propus, încă din 1996, inițial, organizarea unui muzeu clasic, ulterior, a unui „centru cultural integrând și un muzeu virtual”, suntem încă în așteptarea aprobărilor (și fondurilor necesare) din partea Ministerului Culturii și Cultelor.

Toate aceste proiecte și împliniri aparțin doar **unuia dintre planurile** activității noastre, cel ce îmbină cercetarea științifică, proiecția tematică și organizarea expozițională.

Cel de al **doilea plan**, al manifestărilor culturale, care au conferit muzeului etnologic sibian, în premieră pe plan național, caracterul unui „muzeu viu” („Museum vivum”), este dominat de programul **Tezauru umane vii** deplin consensual cu politica UNESCO, lansată prin **Recomandarea** de la Paris din 1989, consolidată prin cea de la Veneția, din anul 1999 și consacrată prin **Convenția Internațională pentru salvarea patrimoniului cultural imaterial**, din 17 oct. 2003 (problematică tratată în numărul special al *Revistei muzeelor*, din sept. 2004)²⁷.

În sfârșit, cel de al **treilea plan** de acțiune aparține **EDUCAȚIEI**. Având în vedere vastitatea sa, este de dorit să-i dedicăm un viitor număr special al *Revistei muzeelor*.

Metamorfozele Muzeului „Astra” ilustrează, în modul cel mai elocvent, chiar strălucit, modelul universal urmat de instituția noastră, receptând toate marile provocări, în plan cultural și patrimonial, asimilând creator noile paradigme culturale, între care cele

17. Corneliu Bucur, *Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA”* (1990-2000). În: *Cibinium* 1990-2000, Editura „ASTRA MUSEUM”, Sibiu, 2000, p. 23-44;
 Civilizație milenară românească în Muzeul „ASTRA” Sibiu. Red. Corneliu Bucur, Valer Deleanu, Cornelia Gangolea, Sibiu: Editura „ASTRA MUSEUM”, 1995
 18. Maria Rozan, *Muzeul de Etnografie Universală „Franz Binder”*. Valorificarea expozițională a colecțiilor „exotice” sibiene. În: *Muzeul „ASTRA”. Istorie și destin*, Sibiu: Editura „ASTRA MUSEUM”, 2002, pag. 313
 19. *Călător la izvoarele Nilului*. Franz Binder 1820-1875: expoziție de etnografie, Sibiu, TIPOTRIB, 2000
 20. Corneliu Bucur, Florentina Iltu, *Muzeul de etnografie săsească „Emil Sigerus”*. Proiectul tematic și realizarea primei secțiuni expoziționale: „Meșteșugul cahlilor în Transilvania sec. XIV-XIX. În: *Muzeul „ASTRA”. Istorie și destin*, Sibiu: Editura „ASTRA MUSEUM”, 2002, p.325-330
 21. Corneliu Bucur, Florentina Iltu, *Muzeul de etnografie săsească „Emil Sigerus”*. Proiectul tematic și realizarea primei secțiuni expoziționale:

- "*Meșteșugul
cahnelor în
Transilvania sec.
XIV-XIX. În:
Muzeul "ASTRA".
Istorie și destin.*
Sibiu: Editura
"ASTRA
MUSEUM", 2002,
p.325-330
22. Corneliu Bucur,
*Muzeul Civilizației
Populare "ASTRA"
(1990-2000). În:
Cibinium 1990-
2000. Editura
"ASTRA
MUSEUM", Sibiu,
2000, p. 23-44*
23. Idem, *Tratat
privind istoria
civilizației populare
românești (cu
privire specială
asupra civilizației
tehnice populare).*
Sibiu: Editura
"ASTRA
MUSEUM", 2004,
2 vol.
24. Idem, *Tratat de
etnomuzeologie.*
Sibiu: Editura
"ASTRA
MUSEUM", 2004,
2 vol.
25. Idem, *Vetre de
civilizație
românească. Vol I:
Civilizația
Mărginimii
Sibiului. Istorie –
Patrimoniu –
Valorizare muzeală.*
Sibiu: Editura
"ASTRA
MUSEUM", 2003
26. Valeriu
Deleanu,
*Transporturi
populare din
România: teză de
doctorat (mss.):
Valeriu Deleanu,
Probleme teoretice
privind cercetarea
și includerea în
sistem asupra
mijloacelor de
transport populare
din România. În:
Cibinium 1979-
1983, Sibiu, 1984,
p. 345-369*
27. Corneliu Bucur,
*Living Human
Treasures. The
program of ASTRA
Museum from Sibiu
for protection of
the immaterial
cultural patrimony.*
În: *Revista
Muzeelor*
București, nr.4,
2004, p. 39-42

lansate de UNESCO au devenit emblematice pentru noi, oferind un adevărat model de felul în care muzeul ca instituție poate fi reformat, permanent în numele sintagmei – „muzeul – oglinda societății”.

La aniversarea centenară a Muzeului, putem afirma, cu conștiința împăcată, că, în pofida tuturor dificultăților și greutăților, am reușit să ne consolidăm poziția pe frontispiciul culturii naționale, să aduc instituția la nivelul aspirațiilor superioare ale fondatorilor, împlinindu-l, în fapt, testamentul moral și material.